

TÜRKİYE'DE PARANIN YARATILMASINDA VERGİLERİN ROLÜNÜN KARTALİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE ROLE OF TAXES ON CREATING MONEY IN TURKEY IN THE FRAMEWORK OF CARTALIST APPROACH

Ragıp YILMAZ*, Ferdi ÇELİKAY**

Yrd. Doç. Dr., Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
ragipyilmaz78@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü,
ferdicelikay@gmail.com

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, paranın yaratılma süreci ile vergi hasılatı arasındaki nedensellik ilişkisini Kartalist Yaklaşım bağlamında Türkiye örneğinde değerlendirmektir. Bu bağlamda 1975 ile 2014 yılları arasındaki döneme ait yıllık vergi hasılatı ve para arzı (M2) verileri derlenmiştir. Analiz sürecinde ise Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testleri kullanılmıştır. Uygulanan testlere göre para arzı ile vergi hasılatı değişkenleri arasında uzun dönemde eşbütünleşik bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, toplam (dolaylı ve dolaysız) vergi hasılatından para yaratılma sürecine istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisinin varlığını da göstermektedir. Bu sonuçlar, Kartalist Yaklaşımın paranın vergiye dayalı yaratılması sürecine yönelik görüşlerini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kartalizm, Para Arzı, Vergi Hasılatı, Granger Nedensellik Analizi

Jel Kodu: E50, E51, H20

ABSTRACT

The purpose of this study is to evaluate the causality between the creation process of money and tax revenue in the sample of Turkey within the context of Cartalist Approach. In this context, annual tax revenue and money supply (M2) data, which are included for the period between 1975 and 2014, are compiled. In the analysis process Johansen Cointegration and Granger Causality Tests are used. According to the tests, there is a long term cointegrated relationship between money supply and tax revenue. The results also indicate that there is a statistically significant causal relationship to the money creation process from the total (indirect and direct) tax revenue. These results support the views of the Cartalist Approach, which is about to the process of the creation of taxed based Money.

Keywords: Cartalism, Money Supply, Tax Revenue, Granger Causality Analysis

Jel Codes: E50, E51, H20

GİRİŞ

Paranın özellikleri ve ekonomi politikasında sahip olması gereken işlevler iktisat düşüncesinde sürekli olarak tartışıla gelmiştir. Bu tartışmalar paranın ne olması gerektiğinden yola çıkarak para politikasını da şekillendirmiştir. Nitekim iktisat

teorisinde bir kesim paranın nötr olduğunu iddia eder ve para politikasının etkin olmadığını öne sürer. Diğer bir kesim ise paranın ekonomideki işlevini etkin olarak görür. Bu farklı iki görüş yansımaları

Metalist ve Kartalist Yaklaşım içerisinde gösterir.

Metalist Yaklaşım paranın değişim aracı olma özelliğini öne çıkarır. Diğer taraftan paranın herhangi bir müdahale olmadan kendiliğinden ortaya çıkan ve alış verişi kolaylaştıran bir nesne olduğunu savunur. Bunun için de para bu yaklaşıma göre nötrdür. Bu özelliği nedeniyle para Merkez Bankası tarafından egzोजen olarak yaratılır.

Kartalist Yaklaşım ise paranın sosyal işlevine vurgu yapar. Yani para toplumun üzerinde oy birliği ile anlaşmaya vardığı, toplumsal bir sözleşmedir. Kendi vatandaşlarının yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik devlet tarafından yaratılan bir nesnedir. Bundan dolayı paranın vergi yoluyla yaratılması da mümkündür. Böylece para ve paranın yaratılmasında vergi yükümlülükleri de Merkez Bankası tarafından yaratılan para ile eşdeğer etki göstermektedir.

Çalışmada Kartalist Yaklaşıma uygun olarak paranın yaratılması sürecinde vergilerin rolü ile para arzı arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak elden ele dolaşan bir nesne şeklinde değerlendirilen paranın değiştiriciliği üzerinde durulmuştur. Zaman, mekân ve toplum üzerinde meydana getirdiği değişim ele alınmıştır. Sadece üzerinde yazan değerle anılmasına karşılık paranın, görünenden yani nominal halinden çok daha farklı değişimler yarattığına değinilmiştir. İkinci kısımda ise paranın ne olduğunun değerlendirilmesine yönelik tartışmalara yer verilmiş, Metalist ve Kartalist Yaklaşım arasındaki farklılıklar ele alınmıştır. Her iki yaklaşım arasındaki farklılığın ekonomi politikasındaki ve toplum hayatındaki etkileri değerlendirilmiştir. Literatürde Heterodoks bir yaklaşım olan Kartalist Yaklaşım çerçevesinde vergilere dayalı olarak paranın yaratılma sürecinin ampirik bir şekilde incelenmediği görülmektedir. Farklılığı ortaya koyabilmek için Kartalist Yaklaşım çerçevesinde para arzı ve vergi hasılatı arasındaki ilişki ampirik yöntemlerle sınanmıştır. Bundan dolayı çalışmanın

literatüre katkısı ampirik test ile özgünleşmektedir. Bu sınamada da eşbütünleşme ve nedensellik testleri kullanılmıştır. Yapılan test sonuçlarına göre para arzı ile vergi hasılatı değişkenleri arasındaki uzun dönemli eşbütünleşik ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan vergi hasılatının para yaratılması sürecindeki etkisi Granger Nedensellik Testi ile saptanmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: PARANIN DEĞİŞTİRİCİLİĞİ

Para üzerine iktisat teorisinde yapılan tartışmalar, daha çok paranın sahip olduğu fonksiyonlar üzerine yoğunlaşır. Buradan yola çıkılarak, paranın ekonomi politikasındaki etkileri üzerine değerlendirmeler yapılır. Bu değerlendirmelere yönelik düşünceler, para konusundaki bakış açısı farklılıklarıyla, ekonomi politikasında farklı politikaların temsilcileri haline gelir. Her bir iktisat yaklaşımı, ekonomi politikasında para konusundaki uygulamayı yansıtır. Paranın kaynağı ya da nasıl ortaya çıktığına dair düşünceler, zımnî olarak para politikasına dair düşüncelerinde yer alsa da öne çıkarılmaz, geri planda bırakılır.

Paranın ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, piyasa temelli mi yoksa toplumsal bir yapının ürünü mü olduğu üzerine yapılan incelemeler, aslında iktisat düşüncesindeki hâkim paradigmanın da politik alandaki yansımaları temsil etmektedir. Dünya tarihi boyunca toplumların içinden geçtiği dönemler göz önüne alındığında, Antik Yunan toplumundan itibaren para konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu dönemden günümüze kadar para, hep düşünürlerin göz önünde tuttuğu bir olgu olarak varlığını devam ettirmiştir. Her ne kadar iktisadın bir bilim olarak ortaya çıktığı dönemdeki bakış açısına sahip olmasa da para, toplumsal hayatın içerisinde önemli bir etken olarak değerlendirilmiştir.

Dünya ekonomisinde ve siyasal hayatında geri dönülmez değişimlere neden olan

“Çifte Devrim” (Hobsbawm, 2012) döneminden sonra, ekonomi ve ekonomik hayatın içindeki yeriyile para, artık kendinden önceki dönemin bütün yapısal unsurlarını üzerinden atmıştır. Ekonomik sistem içindeki en önemli araç konumuna gelen para; insanların zihinlerinde, zamanda ve mekânda yeni anlayışı ilerleten bir işlev görmüştür.

19. Yüzyılda özellikle sanayileşmiş ülkelerdeki insanların zihninde paranın kazanılması konusunda bir belirsizlik hüküm sürmekteydi. Bu dönemde para kazanmaya yönelik hüküm süren kaygıların yerini, paranın değerinin ne olacağı konusu almıştır (Galbraith, 1990:11). Dolayısıyla para bir nesne ya da sadece alışverişlerde elden ele dolaşan bir şey olmanın ötesinde, anlam dünyasına ait bir meta haline gelmiştir. Aslında her iki durum da ekonomik yapıda ve zaman algısında bir değişim ve dönüşümü içinde barındırmaktadır. Para kazanma kaygısının olduğu dönemde, gelir ve bu geliri elde edebilme yolları, paranın ne olduğuna dair fikirler üzerinde egemendir. İnsanlar reel ekonomik bir faaliyetin içinde yer alırken, bugün ne kadar para kazanacağını/gelir elde edeceğini düşünür. Bu düşünceler etrafında da anı daha fazla öne çıkarır. Para sadece günlük geçimin ifade edildiği, geleceğe yönelik kaygıların ikinci plana atıldığı bir ekonomik hayatın temsilcisi olarak hareket eder.

Anın yerine gelecek ve içinde bulunduğumuz zaman göz önüne alınmaya başladığında, para sabit bir gelire, an ile olan ilişkisini ve bu durumdaki anlamını kaybeder. Anı yaşamak amacıyla elde edilmeye çalışılan paranın, bu dönemde sahip olduğu üstünlüklerin hepsi ortadan kalkar. Gelecek, kendi bilinmezliği içinde belirsizlikle hüküm sürerek politikaları ve insanları yönlendirmeye başladığında, para bu zaman algısı ile birlikte değeri korunması gereken bir nesne haline gelir. Böylece zaman algısı ve buna bağlı olarak para üzerinde oluşan değişim, zamanı ve insanları kontrol etmeye yönelik politikaların daha önemli olmasına neden olur. Artık para, gelirin ve bugün elde

edilecek mal ve hizmetin elde edileceği araç olmanın ötesinde, gelecekte yaşanılacak hayatın temsilcisidir. Dolayısıyla para olarak değerlendirilen/tanımlanan nesnelere dünyası, kendi içinde değişime uğrar. Para, sadece değişim aracı olmak yerine, bünyesinde bütün toplumsal ilişkileri geleceğe taşıyan araç haline gelir. Mülkiyet ilişkileri, borç ve kredi, vergi ödemeleri hep gelecek tasavvur edilerek hesaplandığından, değişim aracı ve değerli maden olmanın ötesinde, görülmeyen ilişki ağlarını da içine alır. Bu ilişki ağlarındaki değişimle para, her dönem birbirinden farklı nesnelere şeklinde kendine hayat alanı bulur. Kendisinde başlayan değişimle birlikte, değişim anına kadar geçerli olan yaşam alanlarını da değiştirir.

Zaman anlayışındaki değişimin yanı sıra, mekâna özgü anlayışları da değiştirir. Mekânsal bağıntıları ifade eden “uzam” ve “yöre” kavramları, modern öncesi toplumlarda birbiriyle aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktaydı. Yerel yaklaşım, kişilerin içinde var oldukları yapıları temsil eden bir karaktere sahipti. Bunun için de uzamın ya da yörenin etkisi altında kalmaktaydı. Modern toplumsal hayatla birlikte, kişiler arasındaki yüz yüze etkileşim ortadan kalktı. Daha uzaklarda görünmeyen, somut bir şekilde karşısında olmayan kişiler arasındaki ilişkiler geliştirilmeye başlandı. Bunun sonucunda uzam kavramı yöreden ayrıştı. Ayrıca yöreler, mekânlar ve vatan kavramı da dışsallaştı. Mekânlar, kurumlar kendilerinden çok daha uzaklarda yer alan toplumsal yapılardan etkilendi. Etkilenme ile birlikte biçim uyumuna çaba harcadı. Zaman ve uzam kavramı birbirinden ayrılarak, uzam boş hale geldi ve zamandan bağımsız bir yapıya büründü. Bundan sonra toplumsal etkinliğin içinde yer alan yapılar ve etkinlik arasındaki “yerleştirilmişlik” bağı ortadan kalktı. Belirli bir yapı içinde yerleştirilmişliğini kaybeden kurumlar, kendi yöresel zamanlarının dışına taşıdığından, zaman-uzam arasındaki mesafe açılmaya başladı. Dolayısıyla yerel deneyim ve alışkanlıklardan kaynaklanan kısıtlamalar yıkılıp, bunların yerine çok

çeşitli değişim imkânlarına açık yapılar geldi. Bu döneme kadar etkisini devam ettiren toplumsal yapılar, “*simgesel işaretler*” ya da “*uzmanlık sistemleri*” ile yerinden çıkarılarak, yerelliğin önüne geçti ve etkisini azalttı (Giddens, 2004:26-29).

Modern bir toplumsal yapı oluşturulmasında ve zaman-uzam arasındaki mesafenin yeni dönemde artmasında para etkili olmuştur. Para, zamanı belirli bir aralığın içine alırken, ticari işlemleri belirli bir değişim alanının dışına doğru yönlendirir. Böylece birçok yerde, farklı uzam ve zamanda yaşayan insanlar arasındaki ticari işlemlerin yürütülmesi mümkün hale gelecektir (Giddens, 2004:31). Diğer taraftan para, zaman ve mekân üzerinde denetim kurmaya yarayacak bir araç olur. Başka bir deyişle zaman ve mekân üzerinde sağlanan denetim, yeniden para üzerinde sağlanan denetim haline gelir. Paranın, zaman ve mekânla ilişkiye girmesi sonucunda ise iki sonuç ortaya çıkmaktadır. İlk olarak zaman ve mekân toplumsal hayattaki ilişkilerin parasallaşması neticesinde nitelik değişimine uğrar, ortaya çıkan yeni ilişki çerçevesinde, her şeyin yeri ve zamanı olduğu olgusu zorunlu bir değişime tabi tutulur. İkinci olarak ise zaman ve mekân, parasal hedeflerin izlenmesi ile nitelik değişimine uğrar. Zaman ve mekân parayı birlikte etkileyen değişkenler konumunda olduğundan, zaman ve mekânda oluşacak değişim, kâr ve çıkar anlayışında, zamana ve mekâna göre uyarlama ihtiyacını beraberinde getirecektir (Harvey, 2010:255-258).

Para, ekonomik gelişmişliğini hızlandıran ve üretim yapısını değiştiren toplumsal ilişkilerin birbirine geçtiği yapıda merkezde yer almaya başlar. Böylece bireysel ilişkilerin de düğüm noktası haline gelir (Ercan, 2009:68). Hatta Locke’un ifade ettiği özel mülkiyet üzerindeki sınırları kaldıracı işlev görür. Kişilerin elde ettiği mülklerin bozulma, yeterlilik ve emek sınırları paranın devreye girmesiyle yıkılır. Özel mülkiyet toplum içinde genişler (Ağaoğulları, Zabcı ve Ergün, 2009: 181-185). Diğer bir ifadeyle para ya da özel

mülkiyetten birinde meydan gelen değişim, diğerindeki değişmeyi de hızlandırır. Para daha yoğun ve ileri özel mülk sahipliğini desteklerken, özel mülkiyet de paranın toplum içinde yaygınlaşmasını destekler (Bell ve Henry, 2001:204). Mülkiyet ile ilişkiye giren para, toplumsal yapıda değişim meydana getirirken, bireysel ilişkilerin de merkezinde yer almaya başlar.

Para, uğradığı dönüşümle birlikte hem kendisi değişirken kendisiyle birlikte zaman, mekân ve insan ilişkilerinde de değişim getirir. Olağan hayat içinde oluşan bu değişimler hiç fark edilmezken, para olarak kullandığımız nesnelere nasıl ortaya çıktığı ya da kim tarafından ne şekilde yaratıldığı da gözden uzak tutulabilir. Belirli bir yapı içinde ortaya çıkan para, piyasa tarafından mı yoksa devlet tarafından mı yaratılır tartışması, para politikasının ve bu politika içinde paranın işlevinin ne olduğu sorusunu beraberinde getirir. Diğer bir ifadeyle paranın kaynağının belirlenmesi, ekonomi politikasında sadece kendisinin mi yoksa kendisi gibi işlev gören araçların da bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesini gerektirir. Bu ise paranın kaynağında Metalist görüşün savunduğu gibi piyasanın mı yoksa Kartalist görüşün ileri sürdüğü gibi devletin mi var olduğu tartışmasını getirir.

2. PARANIN KAYNAĞI: METALİST Mİ KARTALİST Mİ?

Paranın tanımlanması ve kaynağı konusunda ekonomistler yüzyıllardan beri uğraşmaktadırlar. Bir kısım ekonomistler için tanımlanması çok zor olan karmaşık bir kavram iken, diğer bir kısım için ise modern biçiminde gözüktüğü üzere açıklanması imkânsız olarak değerlendirilmektedir. 19. yüzyılda paranın tanımlanmasında o dönemde etkin olan Newtonyan bakış açısı etkili olmuştur. Bu yaklaşımda sabit ve belirli ilişkilerin kurulmasında kullanılan ölçülebilir etkenlerin dikkate alınması önemliydi. Buna karşılık 20. yüzyılda paranın anlamlandırılmasında Newtonyan bakış

açısının yerini Einstanyan veya rölativist bakış açısı almıştır (Bordo ve James, 2006).¹ Bunun yanı sıra Ortodoks iktisat ve Heterodoks yaklaşım farklılıkları da paranın ne olduğu konusundaki tartışmanın bir ayağını oluşturmaktadır. Ortodoks iktisat parayı eksojen bir araç olarak değerlendirir. Para, işlem maliyetlerini azaltmak amacıyla değiş-tokuş esnasında ortaya çıkan bir nesnedir. Değişim aracı olma özelliği dışında herhangi bir fonksiyonu yoktur. Heterodoks yaklaşım ise paranın endojen bir şekilde yaratıldığını iddia eder. Özel para çoğunlukla da banka mevduatları, talebe bağlı olarak yaratılır. Bundan dolayı da nakit olarak bankaya yatırılması ya da bankadan kredi çekilmesi yoluyla bu paranın yaratılması söz konusu olur. Diğer bir ifadeyle krediler mevduatların yaratılmasını sağlar (Wray, 2002:25).

Dünya üzerinde hâkim olan paradigmanın etkilediği bu tanımlamalar, kendisini ekonomi politikası ve bu politikaların uygulanmasında araç olarak kullanılan bütün etkenler de gösterir. Ekonomi politikasında çok büyük öneme sahip olan para politikası ve paranın işlevi üzerinde de belirleyici olması, değişen paradigma ile birlikte eskide kalmış tanımlamaların

tekrardan ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tartışma paranın işlevi ve sahip olduğu özellikler bakımından devam etmektedir.

Paranın ne olduğuna ve sahip olduğu özellikler üzerine yapılan tartışmalar, zaman içinde çeşitli kurumsal değişimlere uğramıştır. Mal para/değerli madene dayalı paradan, fiyat paraya doğru dünya ekonomisinde bir yönelim olmuştur. Altın ya da gümüş gibi değerli madenler para olarak tanımlanırken, daha sonrasında fiyat para sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Her iki yapı içinde de elle tutulabilir ve somut şekilde görülen nesnelere para olarak nitelendirilmiştir. Günümüzde ise teknoloji ve finansal sistemdeki gelişmeler, para sisteminde de değişiklik getirmiştir. Fiyat para sisteminden; soyut, elle tutulamayan şeylerin de para olarak kabul edildiği sisteme geçilmiştir. Para bir yerde şekil değiştirirken, neyin para olduğunun ya da paranın oluşumunda neyin etkili olduğunun tartışması ise devam etmektedir. Burada iki yaklaşım söz konusudur. Paranın piyasa tarafından yaratıldığını öne süren “*Metalist/Mengeryen*” yaklaşım ve devlet tarafından yaratıldığını öne süren “*Kartalist*”(bölünebilir para) (Weber, 1995: 122) yaklaşım.

İlk olarak Menger (2009:189-193) tarafından ifade edilen Metalist düşünce, paranın kullanım değerine vurgu yapar. Para kullanım değerine, pratik hayatın getirdikleri ve alışkanlıklarla birlikte, mübadele esnasında kavuşur. Mübadele işlemlerinde, bireyler ticari işlemde bulunurken, bu malların kullanım değerlerini esas alırlar. Malın malla değişiminin esas olduğu böyle bir yapılanmada, istekler ve arzuların hem aynı özellikte hem de benzer olması gerekir. Ancak malın malla değişiminin esas olduğu noktada, mallara dair bilginin toplumdaki bütün bireyler tarafından elde edilebilmesi gerekir. Bu durum toplum içinde her birey için geçerli olmadığından, alışkanlık ve pratiğin tesis ettiği para, mübadeleyi kolaylaştıracak şekilde alışkanlık ve pratiğe dayalı olarak mübadele işlemine konu olur. Böylece para, devletin ya da bir yasama faaliyetinin ürünü olmadan, herhangi bir

¹ Metalist yaklaşım, değerli madenlerin para olarak değerinin belirlenmesinde devleti dışlayıcı bir varsayıma dayanır. 19. yüzyılda paranın tanımlanmasında geçerli olan bu yaklaşım, 20. yüzyılda yerini Einstein’ın izafiyet teorisinden esinlenen görelî bakış açısına bırakmıştır. Paranın tanımlanmasında öne çıkan Einstanyan bakış açısı, paranın değerinin belirlenmesinde herkese göre farklı değer ölçümünü esas alır. Bu ise beraberinde dünyada farklı düzeylerde oluşan nispi fiyat dalgalanmalarının, her ülkeyi farklı şekilde etkilemesindeki nedenlerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olur. Dolayısıyla Einstanyan bakış açısı, her yerde ve her zaman geçerli olan ilişkiler aracılığıyla, bütün ülkelerde geçerli olması gereken tek bir para tanımı ve para politikasını savunan Newtonyan bakış açısının tam tersi bir durumu ifade eder. Ülkelerin kendi şartları ve durumları hem paranın ne olacağına tanımlanmasında hem de para politikasının uygulanmasında önem kazanır. Para, belirli bir andaki fiyatları karşılaştırılmasındaki bir ölçü olma yerine, belirli bir zaman içinde belirli bir dönemdeki fiyatların karşılaştırılma aracı haline gelir (Ayrıntılı bilgi için bkz: Bordo ve James (2006: 402-403)).

otoritenin yaptırım gücüne dayanmadan, bütünüyle doğal bir şekilde ortaya çıkar. Mübadeleye konu olan ticari mallar, devlet otoritesinin varlığına dayanmadan, doğal bir şekilde para haline gelir. Diğer bir ifadeyle para, kimse tarafından bulunmuş nesne değildir. Ekonomik hayat ilerleyip geliştikçe, insanlar kendi çıkarlarının daha fazla farkına varırlar. Toplumsal hayatta ekonominin aşamalı gelişmesiyle birlikte, para birçok toplumda bağımsız bir şekilde ortaya çıkar. Neyin para olarak işlem göreceği, her yerde ve zamanda, kendine özgü ekonomik koşulların değişmesine bağlıdır.

Menger paranın kullanım değerini öne çıkartarak paranın nasıl ortaya çıktığını belirlemeye çalışırken, 18. yüzyıldan önceki dönemde Aristoteles'e dayandırılarak tanımlanan Metalist para sistemi, iki temel ilke üzerinden parayı tanımlamıştır. Para olarak tanımlanan şeyin birincil özelliği, bir değişim aracı olması ve bunun yanı sıra paranın değerinin, bir değerli maden tarafından belirlenmesidir. Paranın değişim aracı olmasını öne çıkaran bu yaklaşım, değişim özelliğini aynı zamanda değer ölçümü olarak değerlendirir. Diğer bir ifadeyle para, sadece insanlar arasındaki mal ve hizmet değiş-tokuşunda aracılık eder. Bu aracılık esnasında değer de ölçülmesine yardımcı olur (Schumpeter, 1954:62-63). Bu yönleriyle para Adam Smith tarafından ifade edildiği gibi sadece ticaretin "evrensel aracı" olarak işlev görür (Cesarano, 1995:447). Paranın, değiş-tokuş sürecinde işlem maliyetlerini azaltan özelliği öne çıkmış olur. Bununla birlikte para, piyasadaki miktarı merkez bankası tarafından kontrol edilen, nötr bir araç şeklinde değerlendirilir. Diğer bir ifadeyle para, eksojen olarak yaratılan ve ekonomik hayatta herhangi bir etkisi olmayan nesnedir. Dolayısıyla enflasyon ile doğrudan ilişkili ticari bir maldır. Bu özellikleriyle değerli maden basımı özel sektör tarafından yerine getirilebilir. Ancak Goodhart'ın (1998:412) ifadesiyle devlet hem bu madenin içindeki değeri standartlaştırır hem de senyoraj vergisi yoluyla karın çoğunu elde eder.

Buna karşılık Kartalist yaklaşım, ticari mal olma özelliğinin yerine, kapitalist üretim sürecinde çok önemli bir role sahip olduğunu ileri sürdüğü paranın daha çok sosyal fonksiyonuna vurgu yapar. Paranın hesap birimi olma özelliğini daha fazla öne çıkaran bu yaklaşım, paranın toplumsal olma özelliğinin yanı sıra para arzının endojen olarak bankalar yoluyla arttığını ileri sürer. Para arzının merkez bankası tarafından yaratıldığını ise kabul etmez. Merkez bankaları para arzının kontrolü yerine, sadece faiz oranlarını belirleme şansına sahiptir. Bundan dolayı da para ile fiyatlar genel seviyesi arasındaki ilişki göz ardı edilmektedir. Paranın nötr olma özelliği reddedilmektedir (Wray, 2002:23).

Kartalist düşünce, Heterodoks yaklaşım çerçevesinde parayı, değişim aracı olmanın ötesinde bir işlev içinde değerlendirir. Zelizer (1989) parayı, doğasında toplumsal ilişkinin var olduğu bir olgu olarak tanımlar. Ingham (2000:19), paranın ekonomik aktörlerin ve bu aktörler ile para otoritesi arasındaki toplumsal ilişkilere dayanmak zorunda olduğunu ileri sürer. Neale (1976:4)'e göre ise bütün paralar, ekonomik ve toplumsal ilişkiler sisteminin geniş bir parçasıdır. Paranın ne olduğuna dair yapılan bu tanımlamalar, onun sosyal bir ilişki sistemi içinde yer almasına vurgu yapar. Bu tanımlara göre para, takas ekonomisinde değişimi kolaylaştırmak amacı ile ortaya çıkan bir nesne değildir. Bunun ötesinde toplumsal hayatın bir parçası olarak, ekonomi içinde varlık kazanmıştır.

Hudson (2004) tarafından vurgulandığı üzere, değişim aracı olmanın ötesinde, mabetlerde ya da saraylarda kullanılan bir hesap birimi olarak yaratılmıştır. Diğer bir ifadeyle hesap birimi işlevine bağlı olarak ilk defa erken dönem bürokrasisi tarafından icat edilmiştir. Bunun yanı sıra paranın yaratılması ile ilgili diğer düşünceler, cezai işlemlerin yerine getirilmesini öne çıkarır.

Ayrıca para beraberinde bir borç ilişkisine dayalı olarak çıkan bir nesnedir (Bell ve Henry, 2001:219). Böylece para borçları, fiyat listelerini ve genel satın alma gücünü

temsil eden hesap parası şeklinde ortaya çıkar. Para, biçim olarak asıl özelliğini hesap paradan alır. Bu biçimini ise teslim edildiği zamanda borç sözleşmeleriyle, yerine getirildiği zamandaki fiyat sözleşmeleriyle ve elde tutulmasıyla genel satın alma gücüyle kazanır. Alış-verişte bir değiş-tokuş aracı olarak kullanılan nesne, genel satın alma gücünü temsil ettiğinde para gibi değerlendirilir. Takas evresinden yeni çıkıldığını gösteren bu dönemde, toplum, hesap para ilişkisi ile nesneyi para haline getirmiş demektir (Keynes, 2012:3). Para hesap birimi olarak kimlik kazanırken, toplumsal değer birimi haline de gelir (Wray, 2012:8).

Cezaların yerine getirilmesinde bir ödeme aracı işlevi gören para, kefaletin bedeli olarak devlete yapılan ödemeler haline gelmiştir. Böylece bu ödemeler, devlet için birer gelir kaynağı olmuştur. Daha sonraki dönemlerde harçlar ve vergilerin yanı sıra, kira ve faiz ödemeleri de otoriteye yapılan ödemeler içine dahil edilmiştir. Otoritenin gelirini oluşturan bu ödemeler, gelişim gösteren kurumsal düzenlemelerin de bir yansımasıdır. Tapınakların yönetiminde hakim olduğu yapılardan sarayların otoriteyi temsil ettiği yapılara, feodal toplum yapısından demokratik yollarla iktidara gelen seçilmiş hükümetlere doğru bir siyasal gelişim çizgisi de bu süreç içinde oluşan gelişim aşamaları olarak değerlendirilebilir (Wray, 2002: 28, Goodhart, 1998:413). Diğer bir ifadeyle, paranın gelişim süreci göz önüne alındığında, gelir elde eden otoritenin egemenlik gücündeki biçim değişimi de takip edilebilir.

Cezai işlemler ve onlardan elde edilen gelirler, paranın hesap birimi olma özelliğinin standart hale gelmesiyle, egemenliğin toplum içinde tesisinde de değişim meydana getirmiştir. Sosyal bir olgu olarak değerlendirilen para, Kartalist yaklaşım açısından vergiye dayalı bir para olarak ortaya çıkar ve işlev görmeye başlar. Bu anlayış Knapp (1924) tarafından *devlet parası* veya *vergiye dayalı para* (tax-driven approach) (Wray, 2002:28) olarak isimlendirilmiştir. Keynes'in (2012) de

desteklediği bu düşüncede para, devlet tarafından yaratılan bir olgudur. Sözleşmeler ve teklifler kanun veya adetler tarafından düzenlendiğinden, neyin para olarak kullanılacağı, devlet tarafından tanımlanır. Devlet hesap parasını belirlemekle birlikte, sözleşmelerin ve fiyat listelerinin yerine getirilmesinde neyin teslim edileceğini de belirler. Tanıma uygun şeyin ödenmesinde, yasalara dayalı otorite devreye girer (Keynes, 2012:4). Böylece bir hesap biriminin varlığı, otorite tarafından tesis edilmiştir. Devlet tarafından belirlenen para, herhangi bir nesneye nominal değer de verilmesi anlamına gelir. Daha sonrasında devlet, para olarak kabul ettiği bu nesneyi, tedavüle sokarak paraya fiili bir hayat alanı verir. Devlet, konvertible olmayan borcuna dayalı fiyat parayı tedavüle sokar (Gnos ve Rochon, 2002:46). Dolayısıyla para olarak bir şeyin belirlenmesinde değişim işlemi gerekli koşul değildir. Bunun yerine bir şeyin para olarak nitelendirilmesinde cezai işlemler ya da vergiler belirleyici olur. Para, devlet tarafından vergilerin ödeme aracı olarak kabul edildiğinde, bu ödeme aracına olan talep de artar (Peacock, 2003:208-209).

Paranın yaratılması ve vergiler arasında çok yönlü bir ilişki vardır. Para olmadan üretim, ulaşım ve ticari mallardan herhangi bir faaliyetin vergilendirilmesi yapılamaz. Sadece malların dağıtım ve teslimi yapılmış olur. Paranın ortaya çıkmasıyla birlikte, gelir (dolaysız) ve harcama (dolaylı) vergilerinin yanı sıra hizmetler üzerindeki vergilerin belirlenmesi de kolaylaşır. Mallar ve emek değeri üzerindeki vergiler elde edildiğinde, mal dengesi elde edilir. Bu elde edilen denge sadece kamu sektörünün harcamaları için gerekli değildir. Bunun yanı sıra kamunun işlem maliyetleri de azaltılmış olur. Bununla birlikte vergilerin para biçiminde toplanması, baz paraya olan talebi artırır. Devlet para yaratılmasından dolayı senyoraj geliri elde ederken, mali pozisyonunu iki kere güçlendirmiş olur. Bu güçlendirme iki yolla gerçekleşir. Birincisi vergi toplama imakının genişlemesidir. Diğer yol ise para talebinin artması

neticesinde elde edilen senyoraaj geliridir (Goodhart, 1998:416).

Paranın yaratılması ve vergiler arasındaki ilişkinin diğer bir önemli noktası da ne kadar miktarda paranın piyasaya sürüleceği ile ilgilidir. Kartalist yaklaşıma göre devlet, vergi olarak toplayacağı değer kadar parayı piyasaya sürmelidir. Belirli oranda vatandaşlarına vergi yükümlülüğü getirip, bu vergiyi onlardan toplamaya çalışırken en az bu miktarda parayı tedavüle sokmak zorundadır. Böylece vatandaşlarından talep edeceği vergi miktarını elde edebilir. Bunun için de bütçe açığı vermeyip, bütçe denkliliğine dikkat etmelidir. Ayrıca devlet yerine getireceği kamu hizmetleri için yapacağı harcamalarda kullanacağı vergileri vatandaşlarından alırken, vatandaşlar da bu hizmetlere fatura karşılığı ödeme yapmış gibi olur. Vatandaşlar parayı kullanıcı, devlet de parayı tedavüle sokan kimliklerine kavuşur. Bundan dolayı devlet tarafından tedavüle sokulan para miktarının, vergi talebini aşmasına gerek kalmaz (Peacock, 2003:210-211).

Bu özellikleri dolayısı ile Kartalist yaklaşım paranın nötr olma özelliğini reddeder. Bir değişim aracı olarak para, kaynakları devlete akıtır. Nötr olduğu düşünülse dahi, reel bir etkiye sahip olur. Öte yandan, piyasa, karşılıklı ticaretten sağlanan fayda aracılığıyla faydanın artırıldığı bir yer olarak görülmek yerine, borçlardan elde edilecek kazançların bir aracısı olarak değerlendirildiğinde, piyasa en temel özelliğiyle parasallaşmış kurum haline gelir. Marksist bakış açısı ile modern kapitalist ekonomilerde, üretim yapmanın ilk amacı, tüketim mallarının değiş-tokuşu değildir. Asıl amaç, belirli bir kar oranı için paranın kazanılmasıdır. Marks'a göre kapitalist üretimin en temel özelliği Para-Mal-Para (P-M-P') önermesinde görülür. Kapitalistler ticari malları üretmek için parayla başlar. Bu malları satarak (M) daha fazla para (P') elde eder. Dolayısıyla bu durum üretimin parayla başlayıp parayla bittiğini ifade eder. Paranın nötr olma özelliği de böylelikle ortadan kalkar (Wray, 2002:29-30).

Devlet kendisine karşı yükümlülükleri belirler ve paranın sosyal hesap birimi olma özelliğine dayanarak bu yükümlülükleri hesaplama imkanına kavuşur. Bu şekilde devlet parayı hesaplama işlevine dayalı şekilde belirlediğinde, paranın yaratılmasında ve ne olduğunun belirlenmesinde piyasaların varlığına ihtiyaç duyulmayacaktır. Hatta bu şekilde paranın ortaya çıkması, piyasaların oluşumunu sağlar. Dolayısıyla otorite/devlet tarafından kendisine karşı yapılacak ödemelerin isimlendirilmesi gerekir. Böylece bir hesap biriminin varlığı, otorite tarafından tesis edilir. Devlet tarafından belirlenen para, herhangi bir nesneye nominal değer de verilmesi anlamına gelir. Daha sonrasında devlet, para olarak kabul ettiği bu nesneyi, tedavüle sokarak paraya fiili bir hayat alanı verir (Wray, 2002:28). Bu bağlamda paranın yaratılmasında ve gelişiminde temel rol, piyasaya değil devlete verilmiş olur. Siyasal yapılar, kendilerindeki yapı değişimine bağlı olarak, paranın işlevinde de değişim meydana getirir.

3. METODOLOJİ²

Bu çalışmanın amacı, Kartalist Yaklaşım çerçevesinde para arzı ile vergi hasılatı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bundan dolayı, 1975-2014 arasındaki döneme ait Türkiye'ye ilişkin yıllık para arzı (M2)³ ve vergi hasılatı verileri

² Bu çalışmada Heterodoks bir yaklaşım olan Kartalist Yaklaşım çerçevesinde vergilere dayalı olarak paranın yaratılma süreci incelenmektedir. Dolayısıyla çalışma ile Heterodoks bir yaklaşımın ampirik sınaması yapılmaktadır. Yapılan literatür incelemesinde bu yaklaşım perspektifinde vergiler ile para arzı arasındaki ilişkiyi sınavan ampirik bir çalışmanın mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı çalışmanın literatüre katkısı ampirik test ile özgünleşmektedir.

³ Genel olarak para arzı, bir ekonomide cari koşullarda işlem gören para miktarıdır. Çalışmada para arzının ölçümü için M2 tercih edilmiştir. Bunun nedeni M2 para arzının nakit para, vadesiz mevduat ve çeklerin yanı sıra tasarruflar ile kısa dönem vadeli mevduatları da içermesidir. Aynı zamanda kullanılan verilerin ortak tarih aralığının 1975 yılından başlaması nedeniyle çalışmada 1975-2014 arasındaki dönem esas alınmıştır.

kullanılmıştır. Çalışmada ekonometrik yöntem olarak Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testlerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle verilerin durağanlığını sınavabilmek için ADF (Düzeltilmiş Dickey Fuller) birim kök testi kullanılmıştır. Aynı düzeyde durağan hale gelen verilere eşbütünleşme testi yapılmıştır. Son olarak uzun dönemde aralarında eşbütünleşik bir ilişki saptanan verilerin nedensellik ilişkisi Granger Testi ile analiz edilmiştir.

Çalışmada veri setlerinin durağanlığı Dickey ve Fuller (1979, 1981)'in çalışmalarından esinlenerek geliştirilen Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller [ADF]) birim kök testi ile sınanmıştır. ADF testinde sınanan modeller;

Sabit terimsiz ve trendsiz model:

$$\Delta Y_t = \theta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^n \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + e_t \quad (1)$$

Sabit terimli model :

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \theta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^n \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + e_t \quad (2)$$

Sabit terimli ve trendli model:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta_t + \theta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^n \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + e_t \quad (3)$$

şeklindedir. Burada ΔY durağanlığı sınanan değişkenin birinci farkını, α_0 (2) ve (3) nolu modellerdeki sabit terim etkisini, δ_t sabit terimli ve trendli modelde trend etkisini, e_t ortalaması sıfır, sabit varyanslı ve ardışık bağımlılığı olmayan hata terimini ifade etmektedir. ADF testinde, üç modelde de yer alan θ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığı incelenmektedir. Test sonucunda şayet boş hipotez reddedilemez ise ($\theta \neq 0$) serinin durağan bir yapıya sahip olmadığı, yani birim kök içerdiği sonucuna varılmaktadır.

Değişkenlerin birim kök içerip içermedikleri belirlendikten sonra, aynı düzeyde durağan hale gelen veriler arasında uzun dönemde eşbütünleşik bir ilişki olup olmadığı Johansen ve Jeselius (1990) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi ile incelenebilmektedir. Bu test, seriler arasındaki eşbütünleşik ilişkiyi VAR modeli temelinde ve maksimum olabilirlik tahmin yöntemine dayanarak ele

almaktadır. Johansen ve Jeselius (JJ) testinin “n”nci dereceden VAR modeli;

$$Y_t = \sum_{i=1}^n A_i Y_{t-i} + B X_t + e_t \quad (4)$$

şeklindedir. Burada X_t deterministik değişkenler vektörünü, Y_t durağan olmayan değişkenler vektörünü, e_t ise modelin hata terimlerini ifade etmektedir. (4) nolu eşitlik matris gösterimi ile;

$$\Pi = \sum_{i=1}^n A_i - I \quad \text{ve} \quad \delta_i = - \sum_{j=i+1}^n A_j$$

olup, model;

$$\Delta y_t = \Pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{n-1} \delta_i \Delta y_{t-i} + B x_t + e_t \quad (5)$$

formülasyonuna dönüşmektedir. Burada Π katsayısının indirgenmiş rankı (6) nolu eşitlikte “r” ile adlandırılmakta olup, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin adedini göstermektedir. Analiz sürecinde elde edilen kalıntılardan hareketle olabilirlik testleri uygulanmaktadır. Bahse konu süreçte eşbütünleşme rankı İz (Trace) Testi ve Maksimum Öz Değer (Maximum Eigenvalue) Testi ile bulunabilmektedir. İz Testinin sıfır hipotezinde eşbütünleşme rankı (r) kadar eşbütünleşme ilişkisi aranmaktadır. Buna karşılık alternatif hipotezinde içsel değişken sayısı (k) adedince eşbütünleşik ilişkinin varlığı sınanır. Maksimum Öz Değer Testinde ise sıfır hipotezinde yine (r) kadar eşbütünleşme ilişkisi aranmakta, alternatif hipotezde r+1 kadar eşbütünleşme ilişkisinin varlığı test edilmektedir. Genel olarak İz (Trace) Testi;

$$LR_{\text{Trace}}(r/k) = -T \sum_{i=r+1}^n \log(1 - \lambda_i) \quad (6)$$

olarak ele alınırken, Maksimum Öz Değer Testi ise;

$$LR_{\text{Max}}(r/r+1) = -T \log(1 - \lambda_{r+1}) \quad (7)$$

şeklinde formüle edilmektedir.

Literatürde, zaman serisi şeklinde derlenmiş veri setleri arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti açısından yaygın şekilde kullanılan yöntemlerin başında Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik analizi gelmektedir. Hiç şüphesiz ki ekonometrik analiz sürecinde kurgulanan modellerde yer alan bir değişken ile diğer değişkenler arasındaki istatistiksel ilişki, mutlak

anlamda söz konusu değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla bu çalışmada para arzı değişkeni ile vergi hasılatı değişkenleri arasında olası bir bağımlılığın, nedensellik ilişkisi mahiyetinde olup olmadığı Granger nedensellik analizi ile test edilmiştir. Granger nedensellik analizi;

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^k \beta_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^k \delta_j X_{t-j} + e_t \quad (8)$$

$$X_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \alpha_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^k \theta_j Y_{t-j} + u_t \quad (9)$$

şeklinde iki alt modelin sınanması ile sonuç vermektedir. Burada (8) nolu eşitlik için X değişkeni katsayısı δ 'nın, (9) nolu eşitlikte ise Y değişkeni katsayısı θ 'nın sıfıra eşit olup olmadığı test edilmektedir. Nihayetinde söz konusu katsayıların sıfıra eşit olmaları iki değişken arasında nedensellik ilişkisi olmadığını göstermektedir. (8) nolu denklem için $H_0 \Rightarrow \delta = 0$ ve (9) nolu denklem için $H_0 \Rightarrow \theta = 0$ şeklindeki boş hipotezin her iki durum için de reddedilmesi Y ile X değişkenleri arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koyacaktır. Buna karşılık boş hipotezin sadece (8) nolu denklem için reddedilmesi durumunda X değişkeninden Y değişkenine doğru tek yönlü, sadece (9) nolu denklem için reddedilmesi durumunda ise Y değişkeninden X değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı ortaya konulmaktadır. (8) ve (9) nolu denklemlerde yer alan k terimi ise Akaike ve/veya Schwarz bilgi kriterlerine göre

tespit edilen optimal gecikme uzunluklarını göstermektedir. Çalışmada da test edilen modeller için optimal gecikme uzunlukları Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerinden yararlanılarak tespit edilmiştir.

4. VERİLER VE ANALİZ SONUÇLARI

Bu çalışmada Kartalist Yaklaşım bağlamında para arzı ile vergi hasılatı arasındaki nedensellik ilişkisi Türkiye örneğinde ele alınmaktadır. Bu perspektifte çalışmanın incelediği temel hipotez “Türkiye’de para yaratma sürecinin bir göstergesi niteliğindeki para arzı ile vergi hasılatı arasında bir nedensellik ilişkisi vardır.” şeklinde kurgulanmıştır. Bu hipotezin test edilebilmesi için öncelikle, Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası, Gelir İdaresi Başkanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü ile Kalkınma Bakanlığı’ndan 1975-2014 yılları arasındaki döneme ait para arzı ile sırasıyla toplam vergi hasılatı, dolaylı vergi hasılatı, dolaysız vergi hasılatı ve GSYİH deflatörü veri setleri elde edilmiştir. Çalışmanın hipotezini test edebilmek için öncelikle derlenen veri setleri GSYİH deflatöründen yararlanılarak reel hale getirilmiştir. Aynı zamanda analiz sürecinde normallik koşulunun sağlanabilmesi için verilerin doğal logaritmaları alınmıştır. Söz konusu verilere ilişkin açıklayıcı bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Veriler

Değişkenin			Ortalama	Jarque-Bera Testi Sonuçları
	Türü	Kodu	Medyan	
		Açıklaması	En Yüksek	
			En düşük	
			Std.Sapma	
Para Arzı	lnM2	Nakit para, vadesiz mevduat, çekler, tasarruflar ve kısa dönem vadeli mevduatları toplamı reel değerinin doğal logaritması olup 1975-2014 yılları arasında yıllık frekansa dönüştürülmüştür.	7.504124	3.695085 (0.157624)
			7.044244	
			9.331495	
			6.090379	
			1.026790	
Toplam Vergi Hasılatı	lnTVH	1975-2014 döneminde yıllık toplanan toplam reel vergi hasılatının doğal logaritmasıdır.	7.017288	4.072680 (0.130505)
			6.910616	
			8.332718	
			5.849327	
			0.902954	

Değişkenin			Ortalama Medyan	Jarque- Bera Testi
Türü	Kodu	Açıklaması	En Yüksek En düşük Std.Sapma	Sonuçları
Dolaylı Vergi Hasılatı	lnDVH	1975-2014 döneminde yıllık toplanan reel	6.408877	3.957973 (0.138209)
		dolaylı vergiler (Mal ve Hizmet Üzerinden	6.299866	
		Alınan Vergiler ile Dış Ticaret Üzerinden	7.963139	
		Alınan Vergiler Toplamı) hasılatının doğal	4.890302	
		logaritmasıdır.	1.090991	
Dolaysız Vergi Hasılatı	lnDzVH	1975-2014 döneminde yıllık toplanan reel	6.176274	3.595762 (0.165650)
		dolaysız vergiler (Gelir ve Servet Üzerinden	6.166795	
		Alınan Vergiler Toplamı) hasılatının doğal	7.182063	
		logaritmasıdır.	5.088689	
			0.675447	

* Olasılık değerleri () içerisinde gösterilmiştir.

Tablo 1'de çalışmada kullanılan verilere ilişkin özet istatistik bilgileri yer verilmiştir. Özellikle değişkenlerin normalliklerini sınanan Jarque-Bera Testi sonuçları "veriler normal dağılıma sahiptir" şeklindeki boş hipotezin reddedilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla dört değişkenin de normal dağıldığı anlaşılmaktadır. Analiz

sürecinin ikinci aşamasında verilerin durağanlıkları irdelenmiştir. Veri setlerinin durağanlığı ADF birim kök testi ile sınanmış olup Tablo 2'de söz konusu test sonuçlarına yer verilmektedir. Sonuçlar, tüm değişkenlerin I(0) düzeyinde birim kök içerdiğini, ancak I(1) düzeyinde durağan hale geldiğini göstermektedir ($p < 0,01$).

Tablo 2: Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzye		1.Düzye	
	Sabitli	Sabitli- Trendli	Sabitli	Sabitli- Trendli
lnM2	0.486880 (0.9841)	-2.011394 (0.5771)	-4.714650 ^a (0.0005)	-4.752799 ^a (0.0025)
lnTVH	-0.051067 (0.9477)	-2.024879 (0.5699)	-4.047147 ^a (0.0033)	-4.035472 ^b (0.0160)
lnDVH	0.153354 (0.9658)	-2.456877 (0.3465)	-6.566626 ^a (0.0000)	-6.622189 ^a (0.0000)
lnDzVH	-0.708102 (0.8329)	-2.794477 (0.2080)	-5.897590 ^a (0.0000)	-5.812939 ^a (0.0001)

* Olasılık değerleri () içerisinde gösterilmiştir. a % 1 düzeyinde anlamlı, b% 5 düzeyinde anlamlı, c % 10 düzeyinde anlamlıdır.

**Gecikme uzunlukları Schwarz Bayesian Criterion'a göre belirlenmiştir.

Tüm serilerin birinci düzeyde durağan hale geldikleri tespit edildikten sonra seriler arasında eşbütünleşik bir ilişki olup olmadığı Johansen Eşbütünleşme Testi ile irdelenmiştir. Tablo 3'de yer alan test sonuçlarına göre lnM2 ile lnTVH, lnM2 ile

lnDVH ve lnM2 ile lnDzVH arasında uzun dönemde eşbütünleşik bir ilişki olmadığı boş hipotezi % 1 anlam düzeyinde reddedilmektedir. Bu sonuçlara göre ele alınan değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşik bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 3: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Hipotezler	Trace		En Yüksek Özdeğer	
		Özdeğer	Trace İstatistiği	Özdeğer	En Yüksek Özdeğer İstatistiği
lnM2 ile	Yok *	0.324279	23.86420 ^a	0.324279	14.50307 ^b
lnDVH	En fazla 1 *	0.223535	9.361133 ^a	0.223535	9.361133 ^a
lnM2 ile	Yok *	0.432438	35.85497 ^a	0.432438	20.95698 ^a
lnDzVH	En fazla 1 *	0.331453	14.89799 ^a	0.331453	14.89799 ^a
lnM2 ile lnTVH	Yok *	0.344578	30.03280 ^a	0.344578	15.63160 ^a
	En fazla 1 *	0.322416	14.40120 ^a	0.322416	14.40120 ^a

* a % 1 düzeyinde anlamlı, b% 5 düzeyinde anlamlı, c % 10 düzeyinde anlamlı,

**Gecikme uzunlukları “Akaike Information Criterion” ve “Schwarz Bayesian Criterion”a göre belirlenmiştir.

Ele alınan değişkenler arasında ilişkinin yönünü belirleyebilmek için eşbütünleşik ilişkinin olduğunun Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. belirlenmesi sonrasında söz konusu Test sonuçları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Boş hipotez	F İstatistiği	Olasılık Değeri
Para Arzı => Toplam Vergi	0.10387	0.7491
Toplam Vergi => Para Arzı	3.30257 ^c	0.0775
Para Arzı => Dolaylı Vergi	0.04490	0.8334
Dolaylı Vergi => Para Arzı	3.47439 ^c	0.0705
Para Arzı => Dolaysız Vergi	1.40032	0.2597
Dolaysız Vergi => Para Arzı	2.62208 ^b	0.0499

* a % 1 düzeyinde anlamlı, b% 5 düzeyinde anlamlı, c % 10 düzeyinde anlamlı,

**Gecikme uzunlukları Akaike Information Criterion ve Schwarz Bayesian Criterion’a göre belirlenmiştir.

Tablo 4’te elde edilen bulgulara göre Toplam Vergi Hasılatı ve Dolaylı Vergi Hasılatından Para Arzına doğru % 10 anlam düzeyinde, Dolaysız Vergi Hasılatından Para Arzına doğru ise % 5 anlam düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Buna karşılık Para Arzından her bir vergi hasılatı değişkenine doğru nedensellik ilişkisini ölçen nedensellik testlerinin boş hipotezi ise reddedilememiştir. Çalışmada elde edilen bulgular 1975-2014 yılları arasındaki döneme ait veriler örnekleminde Türkiye’de vergi hasılatından para arzına doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğunu göstermektedir. Nitekim analiz sürecinde vergi hasılatı ile para arzı arasındaki ilişkileri tespit edebilmek amacıyla oluşturulan toplam, dolaylı ve dolaysız vergi hasılatının para arzının nedeni olduğu

bulgusu elde edilmiştir. Burada istatistiksel olarak en güçlü ilişkinin ise dolaysız vergi hasılatından para arzına doğru olduğu da ifade edilebilir. Elde edilen bulgular Türkiye’de vergilerin para yaratılma sürecinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ

Tarihsel gelişim süreci içerisinde paranın sosyoekonomik hayattaki rolü, etkilediği ve etkilendiği bileşenler, para yaratılma süreci ve bu sürecin belirleyicileri üzerinde çeşitli tartışmaların yaşandığı söylenebilir. Hiç şüphesiz ki paranın yaratılma süreci ile devletin harcamalarını finanse edebilmek doğrultusunda ekonomik aktörlerden

topladığı vergiler arasında çok yönlü bir ilişki vardır. Bu ilişki ise literatürde, para ve etkileşim içerisinde bulunduğu bileşenlere ilişkin bir diğer tartışma başlığıdır. Bu çalışmada Heterodoks yaklaşım çerçevesinde parayı, bir değişim aracı olmanın ötesinde değerlendiren Kartalist düşünce perspektifinde, para arzı ya da paranın yaratılma süreci ile vergi hasılatı arasındaki nedensellik ilişkisi Türkiye'nin 1975-2014 yılları arasındaki dönem örneğinde incelenmiştir. Ampirik analiz ile elde edilen bulgulara göre para arzı ile vergi hasılatı değişkenleri arasında uzun dönemli eşbütünlük bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca yapılan Granger Testi sonuçları vergi hasılatından para yaratılma sürecine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Bu sonuçlar sosyal bir sözleşme olarak değerlendirilen paranın vergiye dayalı ve devlet tarafından yaratıldığı düşüncesini destekler niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, devlet bir hesap birimi olarak tedavüle soktuğu parayı, vergiler yoluyla da artırarak para arzını etkilemektedir. Vergiler devlete

olan yükümlülüğün yerine getirilmesine yol açarken, para talebini de belirlemektedir. Toplumdaki bireyler ise vergi ödemelerinde hesap birimi olan parayı tekrardan devlete iade ederek para arzı üzerinde etkin bir rol alırlar. Böylece para, merkez bankasının kontrolünde arz edilme özelliğini kaybeder ve Kartalist Yaklaşımın ileri sürdüğü endojen olma özelliğini kazanır.

Ayrıca vergi oranları tıpkı faiz oranları gibi para arzının kontrolünde belirleyici olur. Kamu harcamalarının temel kaynağı olan vergiler bir yandan da para politikasının en önemli etkileyicilerinden biri haline gelir. Bu kapsamda hükümetler ya da devlet ekonomide para politikasına dair uygulamalarının içerisinde girdiklerinde vergileri de para politikasını etkileyen bir araç olarak dikkate almalıdırlar. Dolaylı ve dolaysız vergiler beraberinde para arzını da etkileyeceğinden ekonomik büyümenin yönlendirilmesinde ve enflasyonist politikalarda etkili olacaktır. Dolayısıyla devlet vergiler üzerinden gelir elde ederken, aynı zamanda para arzını da etkileyerek harcama politikalarını yönlendirecektir.

KAYNAKÇA

1. AĞAOĞULLARI, M.A., ZABCI, F.Ç. ve ERGÜN, R. (2009). Kral Devletten Ulus Devlete, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
2. BELL, S. ve HENRY, J.F. (2001). Hospitality versus Exchange: The Limits of Monetary Economics, *Review of Social Economy*, 59 (2): 203-226.
3. BORDO, M. ve JAMES, H. (2006). One World Money, Then and Now, *International Economics and Economic Policy*, 3(3-4): 395-407.
4. CESARANO, F. (1995). The New Monetary Economics and The Theory of Money, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 26: 445-455.
5. DICKEY, D.A. ve W.A. FULLER (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root, *Journal of American Statistical Association*, 74, 427-231.
6. DICKEY, D.A. ve W.A. FULLER (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root, *Econometrica*, 49(4): 1057-1072.
7. ERCAN, F. (2009). Toplumlar ve Ekonomiler, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
8. GALBRAITH, J.K. (1990). Para Nereden Gelir Nereye Gider, (Çev.) HİMMETOĞLU, N. ve ÇORAKÇI, B., İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
9. GIDDENS, A. (2004). Modernliğin Sonuçları (3. baskı), (Çev.) KUŞDİL, E., İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
10. GNOS, C. ve ROCHON, L.P. (2002). Money Creation and The State A Critical Assessment of Chartalism,

- International Journal of Political Economy, 32 (3): 41-57.
11. GOODHART, C.A. (1998). The Two Concepts of Money: Implications for The Analysis of Optimal Currency Areas, *European Journal of Political Economy*, 14: 407-432.
 12. GRANGER, C.W.J. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods, *Econometrica*, 37: 424-438.
 13. HARVEY, D. (2010). Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri (5. baskı), (Çev.) SAVRAN, S., İstanbul, Metis Yayınları.
 14. HOBSBAWM, E. (2012). Devrim Çağı 1789-1848, (Çev.) ŞENER, M.S., Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
 15. HUDSON, M. (2004). The Archaeology of Money: Debt Versus Barter Theories of Money's Origins. L. R. Wray içinde, *Credit and State Theories of Money: The Contributions of A. Mitchell Innes* (s. 99-127), Cheltenham, UK, Edward Elgar.
 16. INGHAM, G. (2000). Babylonian Madness: On The Historical and Sociological Origins of Money, J. Smithin içinde, *What is Money?* (s. 16-41), London and New York: Routledge.
 17. KEYNES, J.M. (2012). Para Üzerine Bir İnceleme, (Çev.) GERÇEK, C., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi.
 18. KNAPP, G.F. (1924). *The State Theory of Money*. Clifton, NY: Augustus M. Kelley.
 19. JOHANSEN, S. ve K. JUSELIUS (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inferences on Cointegration-with Applications to The Demand for Money, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52: 169-210.
 20. MENGER, C. (2009). İktisadın Prensipleri, (Çev.) ÇELEBİ, A.K., Ankara, Liberte Yayınları.
 21. NEALE, W.C. (1976). *Monies in Societies*, San Francisco, Chandler & Sharp.
 22. PEACOCK, M.S. (2003). State, Money, Catallaxy: Underlaboring for A Chartalist Theory of Money, *Journal of Post Keynesian Economics*, 26(2): 205-225.
 23. POLANYI, K. (2006). Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri, (Çev.) BUĞRA, A., İstanbul, İletişim Yayınları.
 24. SCHUMPETER, J.A. (1954). *History of Economic Analysis*, Oxford, Oxford University Press.
 25. WEBER, M. (1995). Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı, (Çev.) OZANKAYA, Ö., Ankara, İmge Kitabevi.
 26. WRAY, L.R. (2012). *Introduction to an Alternative History of Money*, New York, Levy Economics Institute of Bard College.
 27. WRAY, L.R. (2002). State Money, *International Journal of Political Economy*, 32 (3): 23-40.
 28. ZELIZER, V.A. (1989). The Social Meaning of Money: Special Money, *American Journal of Sociology*, 95 (2): 342-377.